

קוים לדמותו של דוד בן-גוריון

מדברי שר-הבטחון משה דיין

...התכנסנו הערב כדי להתייחד עם דמותו של בן-גוריון. בן-גוריון לא נפטר בדמי ימיו, ושירת חייו לא באמצע נפסקה. בן-גוריון נתן את מלוא חלקו בחיי אומנתו, משחר נערות ועד מלוא הבגרות, מלוא אונן-האישי והציבורי. בן-גוריון פעל בתקופה רבת תהפוכות: ממלחמת-העולם הראשונה, התקופה העותומנית, מלחמת-העולם השניה, עידן השפעת בריטניה וצרפת במזרח-התיכון וכלה בעלייתן של מעצמות-העל, ארה"ב וברה"מ; מעליה של בודדים ועד למדינת ישראל.

הוא קרא בתבונה עילאית את המתרחש בפרק המדיני של דברי הימים — בימיו — וכתב את הדף החשוב ביותר של עם ישראל מאז הגלות, מאז חורבן בית-שני. ייחודו של בן-גוריון היה בשלוש סגולות: ראייה למרחק.

הגשמה למעשה.

אמונה ללא סייג.

הראיה למרחק וההגשמה למעשה היו אצלו מצורפים יחדיו. הוא היה קברניט שעמד על הגשר וראה מעבר לאופק ומלח שלא הניח ידו מחתירה במשויטים במעשה לקדם את האניה.

הצירוף הזה של הראיה, של החזון ושל ההגשמה התאחדו בו בצורה מופלאה, כי האמונה והשאיפה כללו אצלו את התנאי של הגשמתן.

הראיה למרחק כללה לא רק אמונה ושאיפה, אלא גם את המעשה כדי להגשים את השאיפה; מה יש לעשות כדי שניתן יהיה לעשות. הוא היה אומר מדי פעם, כי „רק הקדוש-ברוך-הוא יוצר בהבל פה“, רק הוא אמר — „יהי אור! ויהי אור.“ ואחרים — בני-אדם — אינם יוצרים בהבל פה. אין די באמירה. כדי שיהי אור — צריך ליצור אור.

והיתה בו אמונה עמוקה. האמונה הציונית. האמונה בשיבת-ציון בת ימינו. אולי אמונה עמוקה יותר מכל אמונה דתית. אבל לא היתה זו אמונה מופשטת, אמונה סבילה, אמונה בנצח ישראל לא ישקר, אמונה שההיסטוריה תעשה את שלה; להיפך — כאשר הדברים נוגעים לנו, הייתה גישתו שרק החבוש יתיר אסוריו. אחרים לא יעשו לו — לבית ישראל — את זה.

לציונות לא היה בעיניו ערך ללא ההגשמה האישית של הציונות. והמושג „עם סגולה“ שהרבה להשתמש בו, אין משמעו שהעם הזה מראש ומלכתחילה היה עם סגולה; אלא הוא יהיה עם סגולה אם יפריח את הנגב ואם יקבע לעצמו אורח חיים ציבורי ואישי מוסרי. עם סגולה היתה לידו שאיפה, שיש להגשים אותה — ולא מתנה שמובטחת לנו מראש.

האמונה שלו בהגשמת הציונות היתה ללא סייג. ללא ערעור וללא תנאי. כשריבר על כיבוש הים, לא ראה לנגד עיניו את התנאים לכך: מאין יבוא הכסף ומאין מלחים יבואו — אלא האמין שבכוחנו אנו להקים צי ישראלי ולכבוש את הים, בלי „מניין“ ו„כסף“ ו„אנשים“ ו„יכולת“ ו„תנאים“. וכאשר האמין בכך שאנו ניישב את איי טיראן וסנפיר, התעלם מכל התנאים האובייקטיביים והמדיניים והאחרים. האמונה של בן-גוריון היתה קשורה בדבר אחד בלבד — בהגשמה. הוא לא האמין שמי ש„מאמין“ בהגשמת הציונות ואינו עושה להגשמתה — כי אמונתו שלמה. האמונה הזו היתה מצורפת, ותלויה, ומותנית בנכונות להגשמה אישית. היתה זו, איפוא, אמונה פעילה; מאידך-גיסא לא היתה אמונתו מותנית בכך שיהיו מובטחים התנאים להגשמתה.

הבן-גוריוניזם משמעו, איפוא — להאמין בעיקרי אמונתו של בן-גוריון; וכחלק מהאמונה — להיות מוכן להגשימה בלא כל סייג או מגבלה.

עם זאת, למרות היותו חדור אמונה יותר, אולי, מכל אחד אחר — לא נעדרה אצלו ראייה מפוכחת של הסכנות האורבות מעבר לאופק. לעתים הרחיק ראות — יותר מכל אחד אחר — את הסכנות הצפויות למדינת ישראל. כל ימיו היה חדור חרדה עמוקה לעתידנו, לסכנות שבעתיד. בן-גוריון ראה את העולם הערבי המקיף אותנו שהוא עולם רב מספרי וקשה-יחס למדינת ישראל; הוא גם היטיב להבחין ביחסו

של העולם החיצוני ובזיקתו אל העולם הערבי וראה את הקושי והחומרה בעובדת בדידותה של ישראל. שלושה אלה: העולם הערבי המקיף אותנו; העולם האחר הקשור והמעוניין בעולם הערבי; ובדידותה של ישראל — ניצבו תמיד לנגד עינינו. לעתים, בהומור, היה אומר כי כדי לתמוך בישראל, כשהמדובר היה במנהיגי אומות העולם, צריך אותו תומך להיות או גאון או (סליחה) אדיוט! כי איש בר-דעת לא יתמוך בנו כנגד הערבים; רק מי שמבין מעבר לדברים הנראים על פני השטח, או מי שאינו רואה את הדברים המוחשיים יכול לתמוך בנו.

ואכן במשך תקופות פעילותו ניסה מדי פעם לקבוע קשרים מדיניים לישראל כדי לפרוץ את חומת בדידותה המדינית. היתה תקופה שחיפש דרכים כיצד ניתן יהיה לכלול את ישראל בחבר העמים הבריטי. בתקופת מלחמת קוריאה רצה, בצורה זו או אחרת, שישראל תשתתף בה בצורה פעילה; לא שהיה לו עניין בקוריאה, אלא כדי שלא נהיה מחוץ לעולם החופשי, שלחם אז בראשותה של ארה"ב. הוא חיפש דרך לברית צבאית עם ארה"ב, ונאחז בדבריו של דה גול על ברית וידידות עם צרפת. מאוד מאוד העיקה עליו הבדידות המדינית הזו של ישראל.

בן-גוריון ידע את מקורה של הבדידות הזו — את המקור של הבדידות היהודית: בדת, בגזע, בהיסטוריה ובמקומנו היום במזרח-התיכון. אבל, ההכרה בצורך להיחלץ מהמצב של עם לברד ישכון, דבקה בו כל הימים. ושלושה אלה לא משו מזכרונו: הבדידות היהודית כאן, הסכנות שבה, והייחוד היהודי, שיש בו גם ברכה ופיתרון ותשובה לכל. הוא סבר כי כל שנעשה כאן תלוי רק בנו וממחשבה זו נבעו המימרות הידועות: „בסופו של דבר יקבע לא מה יאמר הגוי אלא מה יעשו היהודים“, כשההדגשה היא על מה יעשו לעומת מה יאמרו; על היהודים — לעומת הגויים. או מימרה נוספת, המבטאת את הזכות והיעוד, בדבריו לפני ועדת פיל: „התנ"ך שלנו אינו המנרט אלא המנרט שלנו הוא התנ"ך“. ומימרה נוספת האוצרת כה הרבה: „הבעיה שלנו הינה מדינה, שבה טמונה הבעיה, אבל רק בה טמון גם הפתרון“. רבותי, הרשו לי לסיים בפסוקים אחדים ולומר שמעל ומעבר לכל זה, בן-גוריון היה איש נפלא, אדם נפלא: חם, כן, איש שהימצאות בחברתו והעבודה לידו היו זכות גדולה. אני זוכר את שני המושכלות הראשונים שלמדתי מפיו כשהתמיתי על-ידו לרמטכ"ל. הראשון בתחום האישי והאחר — בתחום הציבורי. בתחום האישי אמר לי: „אם יהיה לך פעם משהו לומר נגדי או אם תחלוק עלי או לא תהיה מרוצה ממה שאני אומר או תכעס עלי — אמור זאת בפני! מוטב כך מאשר שאשמע זאת סחור-סחור“.

בתחום הציבורי אמר: „אני יודע — אתה רמטכ"ל, מפקד על הצבא, ונוח לך מדי פעם לבוא ולהציג עמדות ותביעות קיצוניות, מלחמתיות; אבל אם אתה רוצה לשמוע לעצתי, כל שאתה מציע — תנהג כאילו אתה הוא היחיד שצריך להחליט בכך. כאילו באמת באמת ההצעה הזו תתקבל אם אמנם תציע זאת. ואל תסמוך על כך שאני, איש הצבא, משה דיין, אציע הצעה מלחמתית קיצונית ואסמוך על בן-גוריון, שאם אינה טובה ממילא יפסול אותה. אל תנהג כך, עשה לעצמך את חשבון הנפש הסופי ותציע רק מה שלדעתך באמת צריך להעשות“.

לא תמיד היה מדבר רק בשבחנו, וכוונתי לעם, ולציבור בכללו. היה אוהב לנסוע לירושלים מביתו בשררות קק"ל דרך יפו. גם משום שנזכר אז בתקופת עלייתו לארץ, התקופה היפה לפני היות תל-אביב; אך כאשר היינו עוברים ברחובות הסואנים של תל-אביב, היה מסנן בין שיניו „נינוה! נינוה!“

אבל מדי פעם גם היה מצפה מהעם ליותר ממה שעשה — גם כאשר הגדיל העם לעשות.

ולאחרונה, ברצוני לסיים בפסוק שהיה אומר מדי פעם באותה תקופה שבה ניטשו קרבות והיו רגעי מתיחות, וערב מלחמות; אז היה אומר באידיש: „בעסער א גוטע מלחמה ווי א שלעכטער שלום“ * אבל אחרי הרהור היה אומר: אבל הרי אין מלחמה טובה.

ואכן אין מלחמה טובה. ובכל-זאת היתה זו לא רק מטבע לשון אלא מטבע של האמת המדינית לגבינו — כי „מוטב שלום מעורער מאשר מלחמה ודאית“.

* מוטב מלחמה טובה משלום גרוע.